

bloementeel. Dat de agrarische export van het midden van de jaren '50 af minder belangrijk werd (in '50 omvatte zij nog bijna 46 % van de gehele export), was niet gevolg van een daling van die uitvoer op zichzelf maar van het feit dat de uitvoer op andere sectoren nog sterker steeg. In '46, het eerste naoorlogse jaar, exporteerde Nederland goederen en diensten tot een totale waarde van ruim f 850 miljoen – dit cijfer is anno 1985 tot f 266 miljard (in guldens van '46: bijna f 40 miljard) gestegen; daarvan gaat 73 % naar de EG-partners. Op economisch gebied is Nederland dus in hoge mate afhankelijk geworden van het buitenland (en dus kwetsbaar): in '48 was 20 % van het nationaal inkomen uit de export afkomstig – in '85 is dat 71 % geworden.

★

Tot in het midden van de jaren '60 werd het industrialisatiebeleid in hoge mate bevorderd door het feit dat het loonpeil, met andere landen vergeleken, laag was. Nederland was een goedkoopte-eiland waar buitenlandse ondernemingen graag hun kapitalen belegden. Er kwamen weinig stakingen voor en de arbeidsmarkt breidde zich voortdurend uit. De betere onderwijsvoorzieningen droegen er toe bij dat velen aanspraak gingen maken op een gekwalificeerde betrekking. Afkeer van fysiek-zware of vuile arbeid leidde er toe dat buitenlandse werknemers, 'gastarbeiders', in grote getale toegelaten werden: eerst Joegoslaven, Spanjaarden en Portugezen, vervolgens vooral Turken en Marokkanen. De laatste twee groepen handhaafden zich, toen de omstandigheden minder gunstig werden voor de economische groei.¹ Na een eerste loonexplosie

¹ Anno 1985 zijn in Nederland bijna 166 000 buitenlanders in loondienst, onder wie ruim 16 000 Duitsers, ruim 21 000 Belgen, bijna 15 000 Britten, ruim 35 000 Turken (met meer dan 120 000 gezinsleden) en 25 000 Marokkanen (met bijna 90 000 gezinsleden). Bovendien hebben zich dan in Nederland uit Suriname, dat in 1975 onafhankelijk werd, naar schatting ca. 200 000 Surinamers gevestigd en tenslotte uit de Nederlandse Antillen ca. 50 000 Antillianen. Omgekeerd wonen er in '85 bijna 640 000 Nederlanders in het buitenland: ruim 290 000 elders in Europa (van wie 75 000 in België, ruim 120 000 in de Bondsrepubliek Duitsland, 18 000 in Frankrijk, 19 000 in Spanje, ruim 23 000 in Groot-Brittannië en 11 000 in Zwitserland), 53 000 in Afrika (van wie 41 000 in Zuid-Afrika), 113 000 in Noord-Amerika (50 000 in Canada, 63 000 in de Verenigde Staten), 20 000 in Latijns Amerika, bijna 29 000 in Azië (van wie ruim 7 000 in Indonesië en bijna 7 000 in Israël) en tenslotte bijna 90 000 in Australië en ruim 40 000 in Nieuw-Zeeland.